

TOMASZ MÜNTZER

Jednym z pionierów ruchu, który później został nazwany anabaptyzmem, był Tomasz Müntzer. Był on jednym z najbardziej aktywnych radykałów związanych z Wojną Chłopską, lub dokładniej wojnami (1524-6).

Wojna chłopska

Polityczne i religijne potrzeby spotkały się ze sobą w poszukiwaniu nowych wolności i społecznej sprawiedliwości. „Wojna chłopska była przejawem Reformacji na wsi”.¹ Stayer przedstawił Wojnę Chłopską jako „fenomen, którego splecione korzenie miały charakter polityczny, ekonomiczny, społeczny i religijny”.² Zaangażowało się w nią prawie 300.000 osób, pociągnęła ona za sobą prawie 100.000 ofiar. Oczekiwania chłopstwa zostały zawarte w dokumencie zwanym *Do zgromadzenia całego chłopstwa* (maj 1525).³ Ten anonimowy dokument – jego głównym autorem mógł być Sebastian Lotzer, wędrowny kuśnierz – wskazuje na powiązanie wśród radykałów aspiracji religijnych z politycznymi. Jego głównym tematem było: czy chłopci mają prawo buntować się przeciwko władzy. Rozważano w nim wiele tematów. 1) Prawdziwa wiara chrześcijańska nie potrzebuje ludzkiego autorytetu. 2) Tylko niechrześcijański sposób życia wymaga dyscyplinowania przez ludzki autorytet. 3) Obowiązki chrześcijańskiego urzędnika. 4) Czy należy być posłusznym fałszywej i niczym nieograniczonej władzy. 5) Czy władza powinna być dziedziczna czy wybieralna. 6) Prawa do polowań. 7) Prawo ludzi do usunięcia niesprawiedliwego władcy: „Mogę dowieść, że dane terytorium czy społeczność ma prawo usunąć swoich złych panów na podstawie trzynastu tekstów boskiego prawa, których bramy piekieł ani wszyscy rycerze nie są w stanie pokonać”.⁴ 8) Odpowiednie warunki sprzyjające obaleniu tych panów. 9) Biblijne poparcie buntu, który „pojawia się tylko pod panowaniem łobuzów i bezbożnych tyranów”.⁵ 10) Nędza i smutek, oczekujące na tych wieśniaków, którzy nie widzą swego zwycięstwa i przez to zdradzają siebie. Ci radykałowie wierzyli, że „boskie prawo jest aktualne w życiu społecznym”.⁶ W tej sprawie różnili się oni od pojęcia Dwóch Królestw, o których mówiło

---

¹ James M. Stayer, *The German Peasant's War and Anabaptist Community of Goods* (Montreal: McGill-Owen University Press, 1994), 6.

² Ibid., 19.

³ *To the Assembly of the Common Peasantry* in M.G. Baylor, (ed.), *The Radical Reformation* (Teksty z Cambridge w historii myśli politycznej, University Press, 2000), 101-129.

⁴ Ibid., 119.

⁵ Ibid., 122.

⁶ Stayer, *German Peasant's War*, 35.

wielu protestanckich reformatorów włącznie z Lutrem. Polegało to w zasadzie na tym, że sprawy religijne należy pozostawić reformatorom, zaś polityczne – władzy świeckiej. Artykuły te stały się spoiwem, które jednoczyło całą chłopską wojnę. Ale byli też inni. W Konfederacji Szwajcarskiej Michael Gaismair w 1526 roku napisał szkic na temat egalitarnego Tyrolu: społeczeństwa władców kierujących się Słowem Bożym: *The Landesordnung*. Jest tam publiczna konfiskata kopalni srebra, soli i miedzi, klasztory stają się szpitalami i domami starców i sierot. Dziesięciny są przeznaczane na opłaty pastorów i biednych, wpłacane do skarbnicy państwowej na obronę Tyrolu.⁷

Według Snydera⁸ wojna chłopska przechodziła przez pięć faz i regionów: 1) Stülingen, Górna Szwabia i Schwarzenforst (1524-5). Do lutego 1525 wojska chłopskie w Górnej Szwabii wzrosły do 30.000. Memmingen był głównym ośrodkiem niepokojów. Tu zostały opracowane te artykuły. 2. Frankonia (1525). Reformator Karlstadt odgrywał ważną rolę. Georg von Waldburg wiele razy pokonywał wojska chłopskie. 3. Turynia (1524-5). Działalność Tomasza Müntzera w Mühlhausen była katalizatorem tego buntu. Stąd również starał się on jednoczyć radykałów w tak zwany Wieczny Związek. W kwietniu 1525 zgromadziło się tam 10.000 chłopskich żołnierzy. Byli wśród nich tacy późniejsi przywódcy anabaptystyczni jak Melchior Rinck i Hans Hut. W krwawej bitwie pod Frankenhausen w maju 1525 siły chłopskie zostały pokonane przez wojska Filipa Heskiego. 4. Alzacja i Palatynat (1525). Operacjom wojskowym przewodził tu książę Lorraine. W konfliktach tych zginęło prawie 18.000 chłopów. Elektor Ludwik niektórych z nich podstępem przekonał do rozejścia się. W czerwcu 1525 w Pfedderheim, niedaleko Wormacji, pokonał 8000 z nich. 5. Tyrol (1525-6), gdzie Ferdynand Austriacki zgniótł dwa powstania w marcu i w maju 1526. Istnieją konkretne i bezpośrednie związki między wojną chłopską a anabaptyzmem. Niektórzy ważni anabaptyści i przyszli przywódcy anabaptystów brali w niej udział i przyczynili się do wielu społecznych i ekonomicznych korzyści wynikających z wojny chłopskiej.⁹ Byli wśród nich Hubmaier w Waldshut oraz Hut i Rinck z Müntzerem. Snyder powiada: „Chociaż wojna chłopska była głównie poszukiwaniem społecznej, ekonomicznej i politycznej sprawiedliwości przez ludzi z niższych klas społecznych, ewangeliczne ideały reformacyjne stały się katalizatorem tego buntu”.¹⁰ Dalej mówi on: „Dany przez Boga biblijny porządek

---

⁷ Ibid., 45.

⁸ C.A. Snyder, *Anabaptist History and Theology*, rev.ed., (Ontario: Pandora Press, 1995). Especially Chapter Four, *The Peasants' War*.

⁹ Ibid., 76-7

¹⁰ Ibid., 76.

powinien był uwolnić chłopów od feudalnych obowiązków i pozwolić wszystkim na korzystanie z lasów, rzek i ryb”.¹¹

Po upadku tego ruchu i jego aspiracji, wielu radykałów, starając się nadal wyrażać swój radykalizm, zwróciło się ku anabaptyzmowi. „W wielu regionach, znajdujących się pod wpływem powstania z 1525 roku, po kilku miesiącach czy latach, dawni zbuntowani chłopci stali się anabaptystami, czasem dosyć wybitnymi”.¹² Był to, według słów Snydera „uboczny produkt religijny chłopskiej wojny”.¹³ Jednak co ciekawe, ich rozczarowanie i zastanawianie się nad klęską poprowadziło do tego, co teraz nazywamy kierunkiem separatystycznym. Najbardziej powszechną anabaptystyczną reakcją wobec władzy publicznej – chociaż z wieloma wyjątkami – po wojnie chłopskiej był separatyzm z Schleithem.¹⁴ Praca *O tajemnicy chrztu* Hansa Huta, została napisana przez człowieka ocalałego z masakry chłopskiej wojny. Było to najwcześniejsze i najwyraźniejsze świadectwo radykałów na temat chrztu wierzących, które stało się punktem zwrotnym w tworzeniu się nowej eklezjologii. Zdolny teolog Michael Sattler wcześniej był przeorem benedyktynów, ale w czerwcu 1526 roku został ochrzczony na wyznanie wiary.¹⁵ Sattler odegrał kluczową rolę w napisaniu i przyjęciu przez wielu anabaptystów Konfesji z Schleithem, która stała się normatywną anabaptystyczną konfesją ich wiary i praktyki. Jej artykuły mówią o chrzcie, ekskomunice, łamaniu chleba, separacji, wyborze pastorów przez zbory, mieczu i przysiędze. Odzwierciedlają one również wzrastającą tendencję ku separatyzmowi wobec świata, pełnego nędzy i porażek chłopskiej wojny, w którą angażowało się wielu przyszłych anabaptystów. Pojawiający się kształt anabaptystycznych zborów był determinowany skutkami zarówno teologicznej refleksji jak i reakcją na społeczny i polityczny kontekst, włącznie z porażkami i przemocą chłopskiej wojny. Jednym z pierwszych pionierów tych nowych kierunków protestanckiej reformacji był Tomasz Müntzer.

Wieczny związek

Tomasz Müntzer na początku był sprzymierzeńcem Marcina Lutra, który w latach 1517-18 studiował na uniwersytecie w Wittenberdze. Osobisty list do Marcina Lutra (z 13 lipca 1520)

---

¹¹ Ibid., 82.

¹² Stayer, *German Peasant's War*, 73.

¹³ Ibid., 73.

¹⁴ J.M. Stayer, 'Anabaptists and future Anabaptists in the Peasants' War,' *MQR* 62 (1988), 99-139.

¹⁵ O jego życiu patrz M. Haas, 'Michael Sattler: On the Way to Anabaptist Separation', in H.J. Goertz, (ed.), *Profiles of Radical Reformers* (Scottsdale Pennsylvania: Herald Press, 1982), 132-143. Zbiór jego pism znajduje się w J.H. Yoder (ed.), *The Legacy of Michael Sattler* (Pasadena: Herald Press, 1973).

podpisał on jako „Tomasz Müntzer, którego urodziłeś przez ewangelię”.¹⁶ Od maja 1520 roku Luter pomagał mu zabezpieczyć środki na życie przy św. Marii z Zwickau. Blisko współpracował on tam z trzema radykalnymi laikami: Nicholasem Storchem, Thomasem Drechselem i Marcusem Thomasem, „prorokami cwikauskimi”. Tam pogłębił się jego radykalizm i charyzmatyczna teologia. Predyspozycja Müntzera ku apokaliptycznemu mistycyzmowi została zainspirowana przez czytanie pism wczesnochrześcijańskiego historyka Kościoła, Euzebiusza, oraz czternastowiecznego niemieckiego mistyka i teologa Johanna Taulera i Augustyna.¹⁷ Gdy musiał przez Lutrem i dygnitarzami Wittenbergi opowiedzieć o swoich radykalnych przekonaniach i praktykach, opowiedział się zarówno przeciwko chrztowi niemowląt jak i za bardziej radykalną wizją reformy i odnowy. W 1521 roku Müntzer udał się z Zwickau do Pragi. Spodziewał się, jak zauważa Matheson, że „Praga może stać się jego Jerozolimą. Dlatego udał się do Pragi, mając na uwadze męczeństwo jak też oczekiwanie, że może rozpocząć się tam prawdziwa reformacja”.¹⁸ Bohemia miała swoje atrakcje. Przed stu laty jej część rzuciła Rzymowi wyzwanie pod przewodnictwem reformatora Jana Husa. Może Müntzer już doszedł do wniosku, że Hus zaczął przywracać czyste Słowo Boże na długo przed pojawieniem się na scenie Lutera.¹⁹ Jego reformacyjna tradycja była najstarszą w Europie i dlatego Praga dla Müntzera odgrywała szczególną rolę w planach i celach Bożych: „Nowy Kościół apostolski zostanie zapoczątkowany w twoim kraju i rozszerzy się wszędzie”.²⁰ Jego *Praski Manifest* – pełen gniewu dokument – został tam opublikowany w listopadzie 1521 roku: „Po to on wynajął mnie do żniwa. Naostrzyłem swój sierp, gdyż moje myśli tęsknią za prawdą i swoimi ustami, skórą, rękami, włosami, duszą, ciałem i życiem ściągam przekleństwa na niewierzących”.²¹ Manifest jest pełen apeli o doświadczanie Ducha Świętego, „gdyż ktokolwiek nie czuje w sobie Ducha Chrystusowego lub nie jest pewny posiadania Go, nie jest członkiem ciała Chrystusa, lecz diabła, Rzym. 8”.²² Według Müntzera nowy rodzaj Kościoła zaczyna teraz pojawiać się jako nowa rewolucyjna siła w Europie, na skutek czego chrześcijaństwo zostanie przemienione. Duchowa odnowa przyjmie zewnętrzną postać również w dziedzinie politycznej.

Po tym, jak został odsunięty od kazalnicy w Bohemii, Müntzer udał się do Nordhausen gdzie znowu jego apokaliptyczne kazania powodowały niepokoje, napięcia, a w końcu

¹⁶ P. Matheson, (ed.), *The Collected Works of Thomas Müntzer* (Edinburgh: T&T Clark, 1988), 22.

¹⁷ A. Friesen, *Thomas Müntzer, A Destroyer Of The Godless: The Making Of A Sixteenth Century Religious Revolutionary* (Berkeley: Univ of California, 1990), 50.

¹⁸ Matheson in Müntzer, *Works*, 352.

¹⁹ Friesen, *Thomas Müntzer*, 38.

²⁰ *Prague Manifesto* (1521) Obszerniejsza niemiecka wersja w *Dziela* Müntzera, 357-379. (372).

²¹ Obszerniejsza niemiecka wersja. Ibid. 371.

²² Krótsza niemiecka wersja. Ibid., 358.

wypędzenie. W Allstedt w 1523 roku zaczął organizować „Wieczny Związek”, którego celem było zastąpienie starego politycznego porządku.

W swojej *Windykacji i Refutacji*,²³ mówił o sposobie reagowania biednych na ewangelię: „Jak świadczy o tym cały kraj, uczciwa prawda polega na tym, że ludzie biedni tak bardzo pragną prawdy, że każda droga pełna jest ludzi z dala i z bliska, którzy przyszli posłuchać jak w Allstedt wygląda nabożeństwo z biblijnym uwielbieniem i zwiastowaniem”.²⁴ Tamtejsze duchowe przeżycia Müntzera i początki związku wśród górników, chłopów, mieszczan i władz w Allstedt, prowadziły go do przekonania, że proroctwa Joela i Dziejów 2 są wypełniane w jego czasach.²⁵ Dlatego zwołał prostych ludzi do utworzenia „Wiecznego Związku”, który obali bezbożnych książąt i przywódców Kościoła, zamieni ich panowanie przez ewangelicznie wierzących.²⁶ Nowy radykalny ruch chrześcijański szybko został wymanewrowany przez politycznych i kościelnych przywódców, wśród których był jego dawny przyjaciel Marcin Luter, który teraz uważał go za nieprzyjaciela ewangelii. Luter porównywał postępowanie chłopów do wściekłych psów i pragnął, aby byli tak samo potraktowani!²⁷ Książęta odmówili negocjacji z Müntzerem, a mieszkańcy Allstedt wkrótce opuścili związek i jego samego. Opozycja ta zdawała się tylko go inspirować.

Gdy kazano mu stanąć przed władcami Saksonii, Müntzer wygłosił wtedy najważniejsze i najbardziej radykalne kazanie w okresie Reformacji. Jego *Kazanie przed książętami* z 13 lipca 1524 roku wskazuje na to, jak daleko odszedł wtedy od swego mentora Lutra. Williams daje nam jego zwięzłe podsumowanie: „Boska suwerenność mieszka wśród Bożych ludzi. Książęta mają okazję przyłączyć się do pobożnych w ich eschatologicznym działaniu lub stać się ofiarami sprawiedliwego buntu”.²⁸ Umiejętnie zbudowane kazanie daje wgląd w sposób myślenia, które tworzyło nową radykalną wspólnotę. Gniew Boży i prawo ludu Bożego do karania ludzi niesprawiedliwych były głównym motywem Müntzera. Starając się zorganizować swój „wieczny związek”, kronikarze biblijni zdawali się go wspierać.²⁹ W Piętej Mojżeszowej znalazł on podstawę do zawarcia uprawnionego, nie agresywnego traktatu.³⁰ Wzmianka Pawła w Liście do Rzymian zachęciła go, szczególnie gdy odwracał znaczenie następujących słów: „Nie na próżno nosi miecz. Jest przecież sługą Boga,

²³ *Vindication and Refutation* (1524) in Müntzer, *Works*, 324-50.

²⁴ *Ibid.*, 339.

²⁵ Kazanie na temat „Drugiego rozdziału Daniela” (1524) w *Dziela* Müntzera, 244.

²⁶ Williams, *Radical Reformation*, 161-5. (163).

²⁷ R.H. Bainton, *Here I Stand* (Tring: Lion Publishing, 1983), 280.

²⁸ Williams, *Radical Reformation*, 133.

²⁹ 1 księga Kronik 13:1-3.

³⁰ 5 Mojż. 2: 19.

wymierzającym karę temu, kto popełnia zło”.³¹ Zwracał się do Drugiej Mojżeszowej i Jozuego, aby dowieść potrzeby uciekania się do oręża dla sprawy ewangelii.³² Ci, którzy bawią się religią, a nie mają prawdziwego przeżywania Chrystusa, są jego wrogami. Müntzer nigdy nie zapomniał o tym, co widział, słyszał i przeżywał w Zwickau. Słowo i Duch mogą prowadzić w bardzo różnych kierunkach do tych, które są uważane za normalne lub przyjęte przez uczonych „skrybów”, jak ostrzegał Paweł tych, których wiara jest udawaniem.³³ Niektórzy udają, że naśladują Chrystusa i Jego prawdziwych przewodników, ale jedynie narzekają i krytykują jak szemrzący na pustyni Izraelici.³⁴ Müntzer uważał, że doświadczenie mówiącego Boga zaprowadziło go do stosowania Pisma Świętego we współczesnym mu życiu politycznym i religijnym. Rewolucyjna teologia Müntzera czasem jest uważana za główny czynnik pojawienia się radykalnego protestantyzmu.³⁵ Jeżeli tak, to jeszcze bardziej potwierdza to fakt, że w początkowych latach anabaptyzm był daleki od odrzucania świata. Goertz podaje nam ciekawe podsumowanie: „W kazaniu Müntzera zauważamy silną kombinację agresywnego antyklerykalizmu, niemal średniowiecznego, skoncentrowanego na Duchu i Krzyżu pietyzmu i bezceremonialnej apokaliptycznej interpretacji czasów, w których żył”.³⁶ Stary Kościół i stary porządek muszą stanąć przed Bożym sądem – wykonanym przez Müntzera i jego zwolenników – i tylko wtedy pojawi się prawdziwy Kościół Chrystusa w Niemczech i wszędzie indziej.

Müntzer trzymał się tej zasady przez cały ten rok. Pisząc do ludzi w Allstedt w sierpniu na temat słuszności oporu, stwierdził: „Naprawdę nie ma wyjścia, muszę wrzeszczeć przeciwko tym żarłocznym wilkom, to mój obowiązek jako prawdziwego sługi Bożego (Izaj.56, Ps. 76). Chociaż wszystko co naprawdę zrobiłem, to powiedziałem, że chrześcijanin nie powinien pokornie kłaść głowę na pieńek rzeźnika, a jeżeli nie pomoże wielki krzyk, trzeba odebrać im możliwość sprawowania władzy”.³⁷ W marcu 1524 roku w Mühlhausen zgromadziło się prawie 2000 ludzi, gdy Müntzer głosił przeciwko cesarzowi i książętom, zachęcając swoich zwolenników do wierności. Gdy ruch oporu i sprzeciwu doszedł do zenitu, to właśnie Müntzer rozniecił iskrę: „Idźcie! Idźcie! Biały ogień jest gorący. Niech nie ostyga

---

³¹ List do Rzymian 13:3-4.

³² 2 Mojż. 23: 23-24 i Jozuego 11: 7-8.

³³ 2 Tymoteusza 3:1-5.

³⁴ 4 Mojż. 14: 2-3.

³⁵ H.J.Goertz, 'The Mystic with the Hammer: Thomas Muntzer's Theological Basis for Revolution' w J.M. Stayer i W.O. Packull, (red.) *The Anabaptists and Thomas Müntzer* (Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, 1980), 118-132. (119).

³⁶ H.J. Goertz, *Thomas Müntzer: Apocalyptic Mystic and Revolutionary* (ET z niemieckiego oryginału; Edinburgh: T&T Clark, 1993), 83.

³⁷ *Letter to the people of Allstedt* 15 August 1524, Müntzer, *Works*, 116.

wasz miecz, niech nie zwisa bezużytecznie! Przystąpcie do kowadła Nimroda, rozwalcie ich wieżę. Jak długo oni żyją, tak długo nie pozbędziecie się lęku przed człowiekiem. Tak długo nie da się niczego wam powiedzieć o Bogu, jak długo będą oni nad wami panować. Idźcie, idźcie, gdy jest jeszcze dzień! Bóg idzie przed wami, idźcie za Nim, idźcie za Nim”.³⁸ W decydującej po tym bitwie, książęta domagali się od chłopów przekazania Müntzera i jego bezpośrednich pomocników, obiecując im w zamian wolność. Gdy chłopci nadal się zastanawiali, książęta uderzyli bez miłosierdzia: “Najemnicy uderzyli na nich, strzelając i goniąc uciekających do miasta, bijąc i kłując, mordując wszystkich: straszna masakra. Ziemia poza miastem była przesiąknięta krwią, krew lała się strumieniami”.³⁹ Niektórzy przypuszczają, że zginęło wtedy 6000 osób.⁴⁰ Na początku nie było wśród nich Müntzera. Friesen wyjaśnia: „Słowa przyszły łatwiej niż odpowiednie działanie... Był gotów głosić otwarcie, ale w chwili konfrontacji z siłami książąt, znalazł się ze strachu w łóżku”.⁴¹ Wkrótce został znaleziony, był torturowany i ścięty, jak pisze Goertz w „niewymownym męczeństwie”.⁴² Starania Müntzera o zapoczątkowanie biblijnie inspirowanego, masowego, religijnego i politycznego ruchu w mocy Ducha Świętego, zakończyły się niepowodzeniem.

Wnioski

Jak zauważyliśmy już w poprzednim rozdziale, Müntzer był pod wrażeniem świeżego doświadczenia obecności Ducha Świętego w przeciwieństwie do tego, co uważał za “martwą” religię. Różnica między wewnętrzną a zewnętrzną rzeczywistością była pod wieloma względami tematem jego pism. Küng zauważył to, gdy powiedział: „W Tomaszu Müntzerze znajdujemy wiarę w Ducha (słowo Boże jako wewnętrzne, nadprzyrodzone oświecenie, wizje i sny, wszystko połączone z fantastyczną interpretacją Pisma Świętego). Z tej wiary w Ducha i swego przeżycia krzyża, Müntzer znajduje podstawę do praktycznego i politycznego działania.”⁴³ W teologii Müntzera pojawia się antyteza Ducha i Pisma, wewnętrznego i zewnętrznego Słowa. Obydwie strony uzupełniają się wzajemnie, ale to pierwsze dyktuje drugiemu. Pomaga to wyjaśnić przekonanie Müntzera co do chrztu niemowląt, co wpłynęło na klimat reformy w Zurychu w 1525 roku. To duchowy, wewnętrzny chrzest, a nie

---

³⁸ *Letter to the People of Allstedt* 26/7 April 1525 in Müntzer, *Works*, 142.

³⁹ Goertz, *Apocalyptic Mystic*, 186.

⁴⁰ T. Scott, *Thomas Müntzer: Theology and Revolution in the German Reformation* (London: Macmillan, 1989), 169.

⁴¹ Friesen, *Destroyer* 262.

⁴² Goertz, *Apocalyptic Mystic*, 187.

⁴³ H. Küng, *The Church* (ET z niemieckiego oryginału, 1967; New York: Image Books, 1976), 255.

zewewnętrzny symbol, włączał ludzi do prawdziwego Kościoła, dowodził on. Domagał się więc odnowy praktyki chrzcielnej, ponieważ: „My, biedni, nieszczęśliwi i godni politowania ludzie, tak długo redukowaliśmy chrzest do czystej fantazji i pokropienia wodą”.⁴⁴ Odnowa ta powinna dotyczyć również praktyki wyznaczania chrzestnych, gdyż: „prawdziwy chrzest został zniekształcony przez nużący i obłudny porządek chrzestnych, wzbudza on wielki entuzjazm i pompatyczność, a ludzie biegną do tego jak pies do kielbasy”.⁴⁵ W liście do Melanchtona, współpracownika Lutra, Müntzer napisał:

Ale ten twój błąd, mój kochany, pochodzi z całkowitej nieznajomości żywego słowa. Spójrz na Pismo, z pomocą którego depczemy ten świat; mówią one bardzo jednoznacznie: Nie samym chlebem żyje człowiek, lecz każdym słowem wychodzącym z ust Bożych. Proszę zwrócić uwagę, wychodzi ono z ust Bożych, a nie z książek. Jest to świadectwo prawdziwego słowa, którego jest tak dużo. Bo zanim nie pojawi się ono w sercu, jest to słowo ludzkie, potępiające pisarzy, których „nieprawość znalazła się w domu Pana, Jer.23,11”.⁴⁶

Liczyły się tylko „usta Boże” – świeże doświadczenie „żywego słowa”, jakim Duch przemawiał do Kościoła i społeczeństwa przez współczesnych proroków.

Müntzer był protoplastą anabaptysty, którego reforma Kościoła w Allstedt – choć krytycznie – była wspierana przez tych, którzy później stali się pierwszymi uznanymi liderami anabaptystycznymi.⁴⁷ Konrad Grebel w liście do Müntzera z Zurychu, z 5 września 1524 roku, narzekał na niewłaściwy kierunek szwajcarskiej reformacji pod przewodnictwem Zwingliego: „Ja, Konrad Grebel, występuję i piszę otwarcie, o czym już się wypowiadałem przeciwko wszystkim, którzy, jak Luter, Leo Jud, Osiander i Strassburczycy, dotąd powabnie i w zarożumiały sposób pisali (z wyjątkiem ciebie) o chrzcie, broniąc w języku niemieckim bezsensownego, bluźnierczego chrztu dzieci”.⁴⁸ Mocne przekonania Müntzera co do chrztu niemowląt zarówno ciekawiły jak i intrygowały tych, którzy w tych początkowych miesiącach przewodzili ruchowi anabaptystycznemu. „Jeżeli chodzi o chrzest, twoje pisma bardzo nam odpowiadają, chcielibyśmy otrzymać więcej informacji na ten temat. Jesteśmy przekonani, że bez Chrystusowej zasady związywania i rozwiązywania, nawet dorosła osoba

---

⁴⁴ *How Baptism is Conducted* w *Dzielałach Müntzera*, 177.

⁴⁵ *Protestation and Proposition* (1524) w *Dzielałach Müntzera*, 193.

⁴⁶ List z 29 marca 1522 roku w *Dzielałach Müntzera*, 43-4.

⁴⁷ List Grebela i innych, datowany z 5 września 1524 roku w *Dzielałach Müntzera*, 121- 132.

⁴⁸ W Baylor, *Radical Reformation*, 44.

nie powinna być chrzczona”.⁴⁹ Dla Müntzera najważniejszym elementem z życia pierwotnego Kościoła był Duch Święty, a idąc za Taulerem był przekonany, że gdy Duch powraca, pojawia się nowy Kościół Apostolski,⁵⁰ i to nie na marginesie społeczeństwa, zadowolając się uleganiem swoim politycznym panom, ale posiadającym potencjał do zrewolucjonizowania społeczeństwa. Nic zatem dziwnego, że również Marks cytuje Tomasza Müntzera: „Tomasz Müntzer uważa stanowczo, że wszystkie stworzenia mają swoją sferę życia: ryba w wodzie, ptaki w powietrzu, planety na ziemi – wszystkie żywe istoty też muszą być wolne” (Marks – Wczesne pisma).

Friesen widzi trzy główne etapy w rozwoju Müntzera jako rewolucjonisty. Na początku, sugeruje on, był etap intelektualny, ale gdy frustracje z władzami świeckimi narastały, poszedł poza apologetykę w bardziej radykalnym kierunku. W końcu doszedł do przekonania, że bezbożni muszą być natychmiast zniszczeni.⁵¹ Choć Müntzer był uważany za antyklerykalnego mistyka czy rewolucyjnego lub religijnego maniaka, to jednak przez wiele lat studiował Pismo Święte, którego współczesne zastosowanie szczególnie wyraźnie ujawniło się w jego *Kazaniu do książąt*. Jak gdyby apokaliptyczne teksty Daniela i Objawienia zostały napisane w latach 1524-5 osobiście dla Tomasza Müntzera i zwolenników nowej reformacji. Kościół musi stanąć po stronie Boga i chłopów przeciwko zepsutemu Kościołowi i szlachcie, którzy korzystali z dóbr tej ziemi. Potrzebny jest nowy rodzaj Kościoła, przygotowanego do walki o prawa chłopów. Nowa eklezjologia Müntzera, zasilona apokaliptyczną wizją, dawała rewolucyjne odpowiedzi na współczesne problemy Kościoła i społeczeństwa. Jak mówi Goertz: „Nie było wtedy miejsca na pragmatyczną organizację ludzkich spraw pod przewodnictwem politycznego sądu; proces zbawienia stał się procesem światowym, a religijny absolut stał się jedynie sposobem zarządzania społecznymi relacjami. Rewolucyjny przewrót był religijnym nakazem”.⁵² Kościół według Müntzera był wzywany przez Słowo i Ducha do tworzenia nowego społeczeństwa. W swojej refleksji nad życiem Müntzera Friesen zapytuje: „Czy mistycyzm da się w jakiś sposób połączyć z rewolucją?” To dobre pytanie.

Michael I Bochenski tł. Konstanty Wiazowski

Maj 2009

---

⁴⁹ List Grebela datowany 5 września 1524 roku w P. Matheson, (red.), *The Collected Works of Thomas Müntzer* (Edinburgh: T&T Clark, 1988), 127.

⁵⁰ Friesen, *Thomas Müntzer*, 49.

⁵¹ Patrz Friesen, *Destroyer* 270-1.

⁵² *Ibid.*, 213.

